

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ: ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ В РЕГІОНІ

О. Dankanich,
PhD-student, Dnipropetrovsk state finance academy

EFFECTIVENESS OF BUDGETARY FUNDS: THE IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF HIGHER EDUCATION IN THE REGION

Дослідження висвітлює суть процесів фінансового забезпечення розвитку галузі вищої освіти шляхом оцінки результативності використання бюджетних коштів на регіональному рівні. Виокремлено форми фінансування розвитку вищої освіти: державні, приватні, інвестиційно-благодійні джерела фінансового забезпечення. Визначено форми власності ВНЗ, в яких здійснювалась підготовка за державним замовленням: державна та комунальна, до якої у перспективі доцільно долучити і приватну форму власності ВНЗ. Доведено, що використання нових форм здобуття вищої освіти, зокрема змішаної форми навчання, дозволить удосконалити функціонування наявного механізму працевлаштування випускників, які отримували вищу освіту за рахунок коштів бюджету через державне замовлення. Визначено, що концентрація форм власності спеціалізованих ВНЗ (створення нових форм власності та реорганізація, злиття існуючих) є яскравим проявом процесів регіоналізації як еволюційного етапу розвитку продуктивних сил, а також фактором взаємозв'язку численних фінансово-економічних детермінант, що мають вагомий вплив на фінансове забезпечення розвитку галузі вищої освіти. Розроблено пропозиції, що можуть сприяти суттєвому вдосконаленню процесів фінансового забезпечення розвитку галузі вищої освіти на регіональному рівні.

The purpose of the research to clarify the impact development of higher education by assessing the effectiveness of budgetary funds at the regional level. To determine the forms of financing of higher education: public, private, investment – charitable sources of financial support. The discussion of universities ownership form in which education is carried out by public order: state and municipal. The study emphasizes the importance of, in the long run, it would be notable, to add higher education establishment of private ownership, is factor of development rivalry in universities market in Ukraine's region. Particular significance is attached to new forms of higher education, including mixed learning, allows to operate the existing mechanism of employment of graduates, who received higher education at the expense of the state budget through the order. The author focuses on that the concentration of ownership of specialized universities (the creation of new forms of ownership and reorganization, mergers of existing institutions). Readers' attention is called a clear model of the process regionalization as an evolutionary stage in the development of the productive forces and the correlation factor of many financial and economic determinants that have a significant impact on the financial security and development of higher education. The proposals that may contribute to significant improvement of the effectiveness of financial support of higher education at the regional level are given in the article.

Ключові слова: галузь вищої освіти, ВНЗ, державне замовлення, форми власності, фінансове забезпечення, змішане навчання.

Key words: higher education, university, public order, ownership, financial security, financial support, mixed learning.

ВСТУП

Загальновідомо, що головною продуктивною силою суспільства є людина. Висококваліфіковані спеціалісти є запорукою економічного зростання в сучасному пост-індустріальному суспільстві. Важливе значення у цьому відношенні має бюджетне фінансування підготовки кадрів через державне замовлення підготовки фахівців відповідного рівня і кваліфікації у вищих навчальних закладах (ВНЗ) країни. ВНЗ забезпечують формування інтелектуального потенціалу нації, що є основою для розвитку продуктивних сил суспільства. Обмеженість коштів і дефіцит бюджетного фінансування вищої освіти становить загрозу фінансовій безпеці країни та регіону, що зумовлює актуальність визначення причин, які впливають на розвиток вищої освіти в регіоні [1; 2; 10].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні аспекти системи управління та використання бюджетних фінансових ресурсів для реалізації дер-

жавного замовлення у галузі вищої освіти досліджувались у роботах І. Банасевич, Т.М. Боголіб, А. Гуржія [1–3], О.І. Жадан Н.О. Ковальової, І.С. Кочарян [5–7].

Однак не повністю вирішеними, а відтак, у значній мірі дискусійними залишаються питання оцінки результативності використання бюджетних коштів на розвиток вищої освіти. Потребують подальшого вдосконалення процеси формування державного замовлення, що прямо впливає на ефективність використання виділених на ці цілі державних ресурсів.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження полягає у здійсненні оцінки результативності використання бюджетних коштів, що спрямовуються на виконання державного замовлення кадрів у ВНЗ.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток — найвищий тип руху, зміни матерії і свідомості, перехід від старого до нового [11, с. 452]. Вітчизняні

науковці зазначають: специфіка галузі вищої освіти в тому, що фінансування її розвитку є підґрунтям для формування інтелектуальних та кваліфікаційних навичок трудових ресурсів як чинника розміщення продуктивних сил [10]. Значною мірою фінансування розвитку галузі вищої освіти регіону здійснюється через кошти бюджету (державне замовлення), що поєднується з приватним фінансуванням (оплата навчання). Інвестиційно-мотиваційна форма фінансового забезпечення реалізується за допомогою як бюджетного, так і приватно-благодійного джерел фінансування (гранти, премії, винагороди тощо).

Ми поділяємо думку П.Ф. Друкера, що результативністю можна вважати ступінь чи якість реалізації стратегії з метою досягнення поставлених цілей у процесі стратегічного управління як основи розвитку [3]. Тобто отримання бажаного результату, чи результативність, є комплексним і багатофакторним поняттям. Бажаний результат використання бюджетних коштів у галузі вищої освіти — 100% зайнятість всіх спеціалістів, які отримали вищу освіту за рахунок державного бюджету через державне замовлення, у державному секторі. Проте органами статистики відповідний облік не ведеться та має формальний характер на місцях. Тому за основу для оцінки результативності використання бюджетних коштів використовуємо основні індикатори: обсяги фінансування із бюджету України в галузь вищої освіти за 2000 — 2012 рр. (табл. 1 і рис. 1).

Обсяги фінансування із бюджету України у галузь вищої освіти мають позитивну динаміку зростання з 1,3% до ВВП у 2000 до 2,3% до ВВП у 2010 р. З 2010 р. видатки на вищу освіту зменшилися до 2% до ВВП. Але в абсолютних показниках виявлено стабільну тенденцію до зростання.

Очевидно, що наразі бюджетні фінансові ресурси у галузі вищої освіти спрямовуються виключно на підтримку поточного стану основних фондів ВНЗ, оплату праці та виплати стипендій без акумуляції фінансових ресурсів розвитку. Проте недооцінка того, наскільки стратегічно важливою є галузь вищої освіти для економіки країни, сьогодні створило "провалля" в інформаційно-фінансових потоках. У той же час, галузь вищої освіти — лише ланка на шляху становлення і розвитку кваліфікованих кадрів, що в перспективі формуватимуть кадровий потенціал економіки країни. Отже, основою для продуктування вищими навчальними закладами "якісних знань" є стабільне фінансування навчальних закладів.

При детальній оцінці фінансових потоків прослідковується, що навчання за кошти місцевих бюджетів провадилося лише у семи регіонах: АР Крим (1222 особи), Дніпропетровська обл. (655 осіб), Житомирська (184 особи), Луганська (7 осіб), Тернопільська (251 осіб), Харківська (388 осіб), Хмельницька (310 особа), м. Київ (868

Таблиця 1. Обсяги фінансування із бюджету України у галузь вищої освіти у 2000—2012 рр.

Рік	Загальні видатки зведеного бюджету, млн грн.	Видатки на вищу освіту у % до		Видатки на галузь у % до загальних видатків
		загальних видатків	ВВП	
2000	2 286	4,7	1,3	32,3
2005	7 934	5,7	1,8	29,6
2010	24 998	6,6	2,3	31,3
2011	26 620	6,4	2,0	30,9
2012	29 336	6,0	2,0	28,9

Джерело: складено автором на основі [8].

осіб), м. Севастополь (84 особи), що свідчить про недостатнє фінансування галузі вищої освіти бюджетами регіонального рівня. Тому можна констатувати, що навчання за кошти місцевих бюджетів більш-менш повно здійснюється лише в деяких регіонах України і не має вагомого впливу на процес розподілення фінансового забезпечення вищої освіти при бюджетному фінансуванні лише 10% від загальних видатків на галузь вищої освіти. Це стримує розвиток комунальної чи муніципальної форми власності ВНЗ. При тому, що з метою концентрації, підвищення конкурентоздатності, якості та доступності здобуття вищої освіти у 2010—2013 рр. створено 13 регіональних університетських центрів на базі 33 ВНЗ, що є проявами регіоналізації вищої освіти. Отже, регіоналізація і глобалізація є взаємодоповнюваними і в той же час протилежними тенденціями розвитку вищої освіти сьогодні. На нашу думку, наразі необхідно обґрунтувати показники оновлення основних фондів ВНЗ для прийняття виважених рішень при створенні нових чи реорганізації і об'єднанні наявних форм власності ВНЗ [9].

Вражаючими є темпи розвитку форм власності та форм їх фінансового забезпечення. Лише за 100 років в Україні кількість ВНЗ з 27 у 1914 р. зросла до 325 ВНЗ у 2014 р. [9]. Наприклад, у Дніпропетровській області століття тому існував лише 1 ВНЗ. На сьогодні у Дніпропетровській області їх уже 27 [8]. Це вплинуло на зростання показників розвитку регіону: інвестиційна привабливість регіону, рівень життя та розвитку місцевої громади, формування та прояв громадянського суспільства тощо. Але на розвиток та підвищення рівня інтелектуального потенціалу впливає діяльність всіх форм власності ВНЗ.

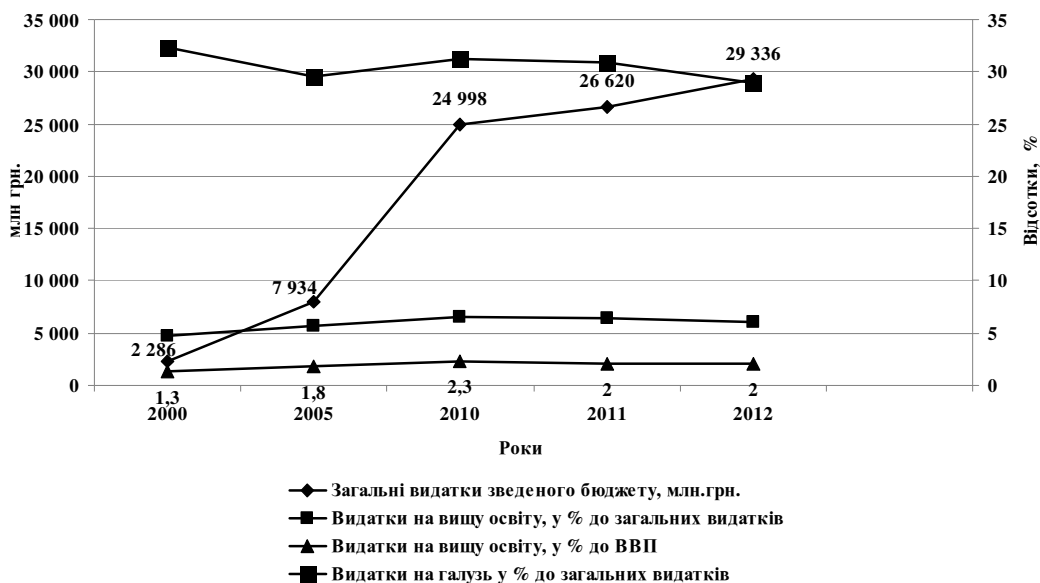

Рис. 1. Обсяги фінансування із бюджету України у галузь вищої освіти за 2000—2012 рр.

Джерело: складено автором на основі [8].

Форма власності ВНЗ має значний вплив на фінансове забезпечення ВНЗ в регіонах. У ВНЗ III—IV рівнів акредитації у 2013/2014 навчальний рік всього навчається 1 млн 723,7 тис. осіб, у т.ч. за кошти державного бюджету — 750,4 тис. осіб, за кошти місцевих бюджетів — 188,2 тис. осіб, за кошти фізичних та юридичних осіб — 946,6 тис. осіб. Навчання за рахунок коштів фізичних та юридичних осіб є домінуючим джерелом фінансування на сьогодні і становить 50 % [8].

Приватні ВНЗ регіону здійснюють свою діяльність на засадах самофінансування та реалізують послуги з надання вищої освіти через плату за навчання [1, 2].

Державне замовлення є фінансово-організаційним засобом, важелем, що має максимально задовольнити державні потреби у кваліфікованих спеціалістах стратегічно важливих галузей (медицина, оборона, освіта тощо). Розміщення державного замовлення у ВНЗ приватної форми власності, на нашу думку, сприятимуть розвитку таких детермінант соціально-фінансових факторів розвитку галузі вищої освіти, як інформатизація, конкуренція, концентрації форм власності, спеціалізація тощо. Адже в сучасних умовах регіональна спеціалізація галузей створює попит на регіональному ринку освітніх послуг та чекає пропозиції кваліфікованих кадрів, що впливає на відповідну спеціалізацію ВНЗ регіону. Спеціалізація ВНЗ регіону є його конкурентною перевагою і сприяє залученню додаткових грошових коштів у галузь вищої освіти регіону через співпрацю з підприємницькими структурами в контексті безперервної освіти, індивідуального саморозвитку та самовдосконалення. Розширення автономії ВНЗ у питаннях заробітку та використання грошових коштів є вагомим фактором розвитку галузі вищої освіти в регіоні [2; 6; 7; 10].

С. Квіт наголосив на тому, що основна ціль ВНЗ — "навчити читися". За допомогою можливості вибору форм навчання студент реалізує своє конституційне право на здобуття якісної вищої освіти. При цьому як вважають Е. Мосенг та П. Бредан, необхідно враховувати багато внутрішніх і зовнішніх факторів діяльності (розвитку) для підвищення результативності розвитку галузі вищої освіти. Тому вважаємо, що, використовуючи ієрархічні рівні індикаторів для оцінки результативності фінансування розвитку, доречно здійснювати на основі моніторингу середовища господарювання стейкхолдерів галузі, які впливають на індивідуальну, регіональну та державну результативність фінансування галузі вищої освіти.

Індивідуальна, регіональна та державна результативність, у руслі НТР та безперервного оновлення знань, сприяють інтенсифікації процесу засвоєння і використання знань за допомогою змішаних форм навчання. Змішана форма навчання (mixed learning) — це використання фінансово-організаційних засобів денної та дистанційно-заочної форм навчання, так зване "навчання на практиці", що надасть можливість оптимізувати співпрацю між стейкхолдерами галузі вищої освіти: власниками приватних ВНЗ, випускниками, органами влади та управління, та залучити неприбуткові громадські організації, які працюють у напрямі інтелектуального розвитку населення регіону, а також фінансові установи, регіональні бізнес структури тощо. Фінансування цих процесів сприятиме застосуванню лінійної та не лінійної форм фінансового забезпечення розвитку галузі, для вдосконалення систем дистанційної освіти й самоосвіти. Для цього наразі необхідно поліпшити обмін інформацією між інституціями галузі.

ВИСНОВОК

У результаті оцінки чинної системи виконання державного фінансування галузі вищої освіти виявлено, що наразі форма власності ВНЗ впливає на процеси розвитку галузі. Вплив на процеси розвитку галузі вищої освіти мають також інші фінансові детермінанти. Співпраця між стейкхолдерами ринку освітніх послуг сприятиме інтенсифікації процесів навчання. Застосування у цьому контексті змішаної форми навчання (mixed learning) — найкоротший шлях до працевлаштування та практичної реалізації набутих знань при відповідному рівні фінансового забезпечення.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є удосконалення методик оцінки фінансового забезпечення розвитку вищої освіти в регіональному аспекті в цілому та ВНЗ, зокрема, у напрямі обґрунтування показників оновлення основних фондів, концентрації форм

власності ВНЗ при врахуванні всіх можливих факторів, застосування лінійної та не лінійної форм фінансового забезпечення розвитку галузі, які на практиці допоможуть підвищити результативність бюджетних коштів з урахуванням ієрархічних рівнів індикаторів.

Література:

1. Банасевич І. Державне замовлення та державний контракт: поняття, особливості, юридична природа [Текст] / І. Банасевич // Підприємство, госп-во і право: Науково-практичний господарсько-правовий журнал. — 2006. — № 8. — С. 121—124.

2. Боголіб Т.М. Ринкова модель вищого навчального закладу: монографія. — К.: Міленіум, 2007. — 244 с.

3. Гуржій А. Методологічні засади оцінювання та прогнозування розвитку вищої освіти в Україні / А. Гуржій, В. Гапон // Вища освіта України. — 2006. — № 1. — С. 23—31.

4. Друкер П. Эффективное управление / П. Друкер: пер. с англ. М. Котельниковой. -М.: Изд-во "Астрель", 2004. — 284 с.

5. Жадан О.І. Організаційний аспект механізму фінансового контролю ефективності використання державних коштів [Текст] / О.І. Жадан // Економіка та держава: Науково-практичний журнал. — 2007. — № 10. — С. 86—88.

6. Ковальова Н.О. Актуальні питання вдосконалення системи підготовки та працевлаштування молодих фахівців [Текст] / Н.О. Ковальова // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. — 2005. — № 1. — С. 46—50.

7. Кочарян І.С. Аналіз інформаційного забезпечення суб'єктів планування вищої освіти [Текст] / І.С. Кочарян // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. — 2013. — № 3. — С. 97—101.

8. Офіційний сайт Державної служби статистики в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

9. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>

10. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика / Д.М. Стеченко: навч. посіб. — К.: Вікар, 2006. — 396 с.

11. Философская энциклопедия. Т. 4. — М., 1967. — 632 с.

Reference:

1. Banasevych, I. (2006), "Public procurement contract: concepts, characteristics, legal nature", *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, vol. 8, pp. 121—124.

2. Boholib, T.M. (2007), "Rynkova model' vyshchoho navchal'noho zakladu" [*Market model of university*], Kyiv, Ukraina.

3. Hurzhiy, A and Hapon, V. (2006), "Methodological principles of assessment and prediction of higher education in Ukraine", *Vyshcha osvita Ukrayiny*, vol. 1, pp. 23—31.

4. Druker, P. (2004) "Effektyvnoe upravlenye" [*Effective management*], Izda'el'stvo "Astrel", Moskva, Rosiia.

5. Zhadan, O.I. (2007), "Organisational aspects of financial control mechanism efficient use of public funds", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 10, pp. 86—88.

6. Koval'ova, N.O. (2005), "Current issues of improving the training and employment of young specialists", *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini*, vol. 1, pp. 46—50.

7. Kocharyan, I.S. (2013), "Analysis of information support business planning higher education", *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini*, vol. 3, pp. 97—101.

8. The official site of Derzhavno sluzhby stystyky v Ukrayiny (2014), "Higher education", available at: <http://ukr.stat.gov.ua> (Accessed 15 April 2014).

9. The official site of Ministerstvo osvity i nauky Ukrayiny (2014), "News of higher education", available at: <http://www.mon.gov.ua> (Accessed 27 January 2014).

10. Stechenko, D.M. (2002), "Rozmishchennya produktyvnykh syl i rehionalistyka" [*Development of the productive forces*], Kyiv, Ukraina.

11. Fylosofskaya entsyklopedyya (1967), [*Filosofia encyclopedy*], T. 4., Moskva, Rosiia.

Стаття надійшла до редакції 28.05.2014 р.